

Niko Huttunen & Elina Kahla (toim.)

Apokalypsi nyt! Perikadon politiikka.

Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 2024, 193 s.

KEIJO LAKKALA

Mediaa seuraamalla voi helposti saada sen käsityksen, että olemme maailmanlopun partaalla. Talouskriisit, pandemiat, sodat ja kovaoikeistolainen kuripolitiikka himmentävät tulevaisuuden näkymiä Ilmestyskirjan ratsastajien tavoin. On helppo todeta oman aikamme olevan erityisen täynnä merkkejä maailman loppumisesta ja kaiken tuhosta. Pessimistinen asennoituminen maailmaan näyttää pelkästään arkijärkiseltä tavalta kohdata aikamme tapahtumat.

Tällainen yksisilmäinen synkistely on kuitenkin yksi asia. Toinen asia on apokalypsi, joka on käsillä olevan teologi Niko Huttusen ja kulttuurintutkija Elina Kahlan toimittaman artikkelikokoelman ydinteema. Kuten heti teoksen alussa käy selväksi, apokalypsi ei merkitse niinkään kaiken loppua sinänsä, vaan sillä viitataan juutalaisesta ja kristillisestä traditiosta periytyvään tapaan tarkastella historiaa, jossa ”historia etenee Jumalan johtamalla tavalla kohti suurta maailmanhistoriallista käännettä ja sen jälkeen alkavaa uutta onnellista maailmaa” (s. 19). Apokalypsi ei siis ole synonyymi maailmanlopulle, vaan siihen liittyy olennaisesti ”suuren ahdistuksen” päätteenä tapahtuva ”lopunajallinen käänne”, jonka jälkeen päädytään eräänlaiseen utooppiseen todellisuuteen (s. 19–20). Uusi maa ja uusi taivas syntyvät kaiken vanhan maailman tuhouduttua: ”Kuolemaa ei enää ole, ei murhetta, valitusta eikä vaivaa, sillä kaikki entinen on kadonnut” (Ilm. 21:4). Siinä missä arkikielen sana ”maailmanloppu” tuntuu viittaavan kaiken sammumiseen, kaiken yksinkertaiseen loppumiseen, sisältää apokalypsi myös uudestisyntymän ja paremman maailman mahdollisuuden kaltaisia ideoita.

Uskonnolliseen apokalyptiikkaan liittyykin usein hyvän ja pahan toisinaan yliluonnollistenkin voimien (esimerkiksi enkelien ja demonien) välistä taistelua korostavan kosmisen dualismin sijaan myös temporaalinen ja eettinen dualismi. Juuri temporaalinen dualismi korostaa historian jakautumista vanhaan pahaan aikaan ja tulevaan ”onnelliseen ja täydelliseen maailmanaikaan, jota luonnehtivat rauha ja hyvinvointi” (s. 23). Eettinen dualismi puolestaan viittaa toimijoiden velvollisuuteen valita puolensa tässä siirtymässä kohti täydellistä maailmaa. Tämän täydellisen maailman toteutumisen ja pahan voimien tuhoutumisen kannalta tärkeitä ovat myös erilaiset messiashahmot, jotka voivat kyllä olla konkreettisia ihmisiä tai jumaluuksia (kuten Jeesus Uudessa testamentissa), mutta toisinaan ne voivat olla myös kollektiivisia toimijoita. Kollektiivisen messiaan yhdeksi muodoksi on joskus esitetty esimerkiksi marxismin maailmanvallankumouksen toteuttavaa proletariaattia (esim. Löwith 1949), mutta myös kansakunnat ovat saaneet apokalyptisen politiikan ideologioissa usein yleen messiaan rooliasun. Olipa pelastuksen tuova messiashahmo kollektiivinen tai ei, on messiaalla apokalyptisessä narratiivissa myös oma pahan voimien puolelle ihmisiä harhauttava ”valemessias” tai ”Antikristus” (s. 27–28).

Tässä mielessä apokalyptiikka onkin usein varsin poliittista – ja toisaalta politiikka sinänsä on täynnä apokalyptista sanastoa ja kuvastoa. Apokalyptiikka perustuu hyvin usein symboliseen ja

vähän epämääräiseen kieleen, minkä takia sillä on myös politiikassa mielikuvitukseen vetoavaa tehoa. Käsillä oleva teos osoittaa hienosti ja monipuolisesti, miten monenlaiseen historialliseen kontekstiin ja poliittiseen virtaukseen apokalyptiikka oikein taipuukaan. Markku Ruotsila osoittaa omassa artikkelissaan apokalyptiikan lävistävän monella tavalla Yhdysvaltalaisen poliittisen kulttuurin aina nykypäivään asti (s. 36–66) ja Marco Nilsson tutkii omassa artikkelissaan puolestaan radikaalin islamismin ja erityisesti jihadismin apokalyptista ajattelua ja kuvastoa (s. 67–90). Astetta teoreettisemmalla tasolla teoksessa tutkitaan kirjailija Pentti Linkolan (s. 140–168) ja filosofi Günther Andersin (s. 169–186) apokalyptista ajattelua.

Heikki Pesosen erittäin valaisevassa Linkolaa käsittelevässä tekstissä tuodaan esille Linkolan ajattelun apokalyptiset sävyt. Vaikka Linkolan tekstit usein huokuvat toivottomuutta, tuo Pesonen käsittelyyn myös Linkolan ajatteluun sisältyvän utooppisen puolen. Linkolakin hahmottelee uutta maailmaa vanhan, tuhoutuvan maailman tilalle. Vaikka suurin osa ihmisistä ei Linkolan autoritäärisestä ja usein fasistiseksi luokitellusta (esim. Viitahuhta 2017) utopiasta kamalasti pidäkään, on selvää, että Linkolan apokalyptiikka sisältää pelkän maailmanlopun lisäksi myös ylösnousemuksen ja pelastuksen ajatuksen, jossa messiaan hahmon ottavat ”ekoeliitin edustajat”, Linkolan itsensä kaltaiset ”poikkeusyksilöt” (s. 156).

Vesa Oittisen ja Sakari Säynäjoen Günther Andersia käsittelevässä sinänsä kiinnostavassa ja hienosti kirjoitetussa tekstissä puolestaan tämä apokalypsin käsitteeseen sisältyvä utooppisuus kuitenkin vaimenee täysin. Ydinaseiden eksistentiaalista uhkaa pohtineen Andersin mukaan ihmislajin historiallinen oleminen oli muuttunut atomipommin keksimisen myötä: ihmiskunnan tulevaisuus ei ole enää mahdollisuuksilla täytetty avoin prosessi, vaan sitä määrittää ydinaseiden luoma ”yhtäkkisen ja iankaikkisen loppumisen mahdollisuus” (s. 177).

Andersin filosofia ei tunnuttanut jättävän apokalyptiikalle tyypilliselle pelastuksen ajatukselle minkäänlaista tilaa. Oittinen ja Säynäjoki kertovat Andersin polemisoineen utopiaa teoretisoineutta filosofi Ernst Blochia (1986) vastaan ja muutenkin hylkäävän apokalyptiikkaan kristillisyydessä liitetyn ”ilosanoman”. Andersin apokalypsi on ”tulevaisuudeton” ”apokalypsi ilman valtakuntaa” (s. 183). Tämän ”tulevaisuudettomuuden” vuoksi olenkin itse taipuvainen epäilemään Andersin ajattelun apokalyptisyyttä yleensä. Tulkitsen itse apokalypsin käsitteen liittyvän niin kiinteästi ”uuden taivaan ja uuden maan” (Ilm. 21:1) syntymiseen, että mikäli tämä horisontti hylätään, ei nähdäkseni puhuta apokalypsista lainkaan vaan pelkästä kaiken sammuttavasta maailmanlopusta.

Vaikka Pentti Linkolan ajattelussa löytyy apokalyptiikalle tyypillinen ”uusi taivas ja uusi maa”, voidaan hänen teksteistään löytää myös kuvaus siitä, mitä tarkoitan tässä yhteydessä maailmanlopulla apokalypsin vastakohtana. Linkolan mukaan maailmanloppu ei tarkoita ”maailmankaikkeuden, ei edes oman aurinkokunnan eikä oman planeetan loppua. - -’Maailmanloppu’ käsitetään oman lajin sukupuutoksi, viimeisen yksilön kuolemaksi. Näitä maailmanloppuja on kuluneella ja tulevalla vuosisadalla muutama miljoona. Mammutin maailmanloppu on viimeisen mammutin kuolema, täpläverkkoperhosen maailmanloppu viimeisen täpläverkkoperhosen kuolema” (Linkola 2004, 337). Linkolan maailmanlopun käsitteellä on siis voimakkaan subjektiivinen mieli. Maailma loppuu, kun sitä hahmottava olio kuolee. Maailmanloppu on sammumista, johon ei liity minkäänlaista pelastusta. Tällaista näkymää ei-mihinkään tarjoilee nähdäkseni myös Günther Andersin filosofia.

Tästäkin huolimatta Andersilla on kuitenkin perusteltu paikkansa käsillä olevassa teoksessa. Anders tuli tunnetuksi juuri ydinaseiden uhkaa käsittelevänä filosofina ja tämä uhka

on nostanut päätään viime aikoina erityisesti Ukrainan sodan myötä, joka on toiminut artikkelikokoelman motivoivana tapahtumana (s. 5). Tämän vuoksi ei olekaan yllättävää, että Ukrainan sodan aloittaneen venäläisen kulttuurin ja venäläisen poliittisen eliitin apokalyptiikkaa käsitellään peräti kahdessa luvussa. Ensimmäinen näistä on Elina Kahlan kirjoittama ja se käsittelee apokalyptiikkaa venäläisessä itseymmärryksessä ja kansalaisuskonnossa (s. 91–118). Kansalaisuskonnolla viitataan ajatukseen siitä, että Jumala on antanut jonkun erityisen roolin tietylle kansakunnalle maailmanhistorian kulussa (s. 93). Käsite on kehitetty kuvaamaan Yhdysvaltojen poliittista kulttuuria (jota myös Markku Ruotsila omassa artikkelissaan käsittelee), mutta tässä artikkelissa se toimii oikein hyvin kuvaamaan myös venäläisessä kulttuurissa ilmenevää apokalyptiikkaa.

Toisessa Venäjää käsittelevässä luvussa (s. 119–129) Santeri Kytöneva avaa tarkemmin sitä apokalyptisesti motivoitua tapaa, jolla Venäjän poliittinen eliitti ja sen lähellä olevat ”uuseuraasialaisuuden” ideaa kehittäneet ideologit ovat oikeuttaneet hyökkäyssotaa Ukrainaan. Tämä oikeuttamisen kannalta keskeinen käsite on Kytönevan mukaan ”satanismi” (*satanizm*), jolla länttä ja Ukrainan nykyhallintoa kuvataan antimessiaanisenä Venäjän vastustajana (s. 119). Tällä käsitteellä Kreml rinnastaa lännen pahuuden voimiin ja vaatii niiden tuhoamista. Myös tässä luvussa korostetaan venäläisen kansalaisuskonnon roolia hyökkäyssodan aloittamisessa (s. 120).

Ukrainan hyökkäyssota kokoomateoksen motivoimana tapahtumana näkyy näiden kahden luvun lisäksi myös teoksen päättävässä, Ukrainan sodan kommentaattorina alkujaan suurelle yleisölle tunnetuksi tullut Mika Aaltola, jota ei varsinaisesti voida pitää apokalyptiikkaa koskevan teologisen tai aatehistoriallisen tutkimuksen asiantuntijana. On selvää, että hän on mukana juuri Ukrainan sodan tapahtumiin liittyvistä syistä, sillä hänen tekstinsä ei tuo varsinaista lisäarvoa teoksen tieteelliseen kokonaisuuteen. Lyhyessä tekstissään Aaltola lähinnä vetää yhteen teoksessa jo aiemmin sanottua eikä hänellä ole juuri muuta omaa annettavaa kuin taivastelevat kysymykset siitä ”miksi apokalyptiikan uhkakuvat vetoavat juuri nyt” ja siitä mitä apokalyptiikkaan kuuluvien pelastusvisioiden ”nykysovellukset voisivat olla” (s. 190)?

Niko Huttusen ja Elina Kahlan kokoomateos on tästä latteasta lopustaan huolimatta erittäin innostavaa luettavaa, joka tarjoaa tiiviissä paketissa erittäin monipuolisen ja ajankohtaisiin aiheisiin rohkeasti tarttuvan teoksen, joka tarjoaa paljon paitsi politiikan tutkijoille, niin myös esimerkiksi filosofeille ja miksei yhteiskuntatieteilijöille laajemminkin. Teos on ihailtavan koherentti: heti teoksen alussa tehdyt käsitelmääritelmät ohjaavat johdonmukaisesti teoksen jokaista lukua ja luvut myös kommentoivat sekä täydentävät toisiaan hienosti. Toimitustyö on ollut tältä osin erittäin onnistunutta.

LÄHTEET

- Bloch, Ernst. 1986. *The Principle of Hope. Volume One*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Linkola, Pentti. 2004. *Voisiko elämä voittaa – ja millä ehdoilla*. Helsinki: Tammi.
- Löwith, Karl. 1949. *Meaning in History. The Theological Implications of the Philosophy of History*. Chicago: The University of Chicago Press.

Viitahuhta, Taneli. 2017. Pentti Linkola – fasistien legenda. *Tutkijaliiton blogi*. <https://tutkijaliitto.wordpress.com/2017/11/23/pentti-linkola-fasistien-legenda/>. Viitattu 8.9.2025.

KIRJOITTAJATIEDOT:

KEIJO LAKKALA

Yhteiskuntatieteiden tohtori, tutkijatohtori

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto

keijo.lakkala@ulapland.fi